

Asociația „Vechiul Cluj”

ACADEMIA ROMÂNĂ
Institutul de Istorie „George Barițiu”
din Cluj-Napoca

Colecția *Clujul din cuvinte*
este coordonată de Irina Petraș

© Asociația „VECHIUL CLUJ”
www.facebook.com/VechiulCluj/
asociația.vechiul.cluj@gmail.com, www.vechiulcluj.ro,
tel. +40-745-702887

Editura Școala Ardeleană
Cluj-Napoca, str. Mecanicilor nr. 48
Redacția: tel 0364-117.252; 0728.084.801
e-mail: office@scoalaardeleana.cluj.ro, redactie@scoalaardeleana.cluj.ro
Difuzare: tel/fax 0364-117.246; 0728.084.803
e-mail: difuzare@scoalaardeleana.cluj.ro, esadifuzare@gmail.com
www.scoalaardeleana.cluj.ro

Descrierea CIP este disponibilă la Biblioteca Națională a României
ISBN general: 978-606-797-194-1
ISBN volumul II: 978-606-797-336-5

Imagine copertă: „Cluj în Transilvania” („Klausenburg in Siebenbürgen”)
de Franz Jaschke; Biblioteca Națională a Austriei, Arhiva Fotografică Austriacă
(Österreichische Nationalbibliothek, Bildarchiv Austria)

Editor: Vasile George Dăncu

Asociația „Vechiul Cluj”

*

ACADEMIA ROMÂNĂ
Institutul de Istorie „George Barițiu”
din Cluj-Napoca

ISTORIA CLUJULUI de Jakab Elek

Seria I
Vol. II

(1701-1740)

Traducere din limba maghiară și studiu introductiv
de Varga Attila

Prefață de Ioan Bolovan
Postfață de Adrian Crivii
și de Tudor Sălăgean

Cluj-Napoca, 2018

Cuprins

Prefață de Ioan Bolovan	9
Nota traducătorului.	
Jakab Elek și istoria de care avem nevoie.....	13
Studiu introductiv	15
Fețe nevăzute ale istoriei.....	15
O istorie utilă pentru contemporani?	20
Istoricul „punților de legătură” și arta de a lucra cu documentele... ..	23
Comori de arhivă pentru o carte unică... ..	27
Cum să cucerești lumea, povestind istoria... ..	35
Clujul sub cupola puterii Habsburgilor – prima jumătate a veacului al XVIII-lea	42
Joseph I și „Turnul Babel”	42
De la oraș liber regesc la oppidum nobilium.....	51
Clujul prin foc și sabie: Transylvania Morribunda	72
Clujul – oraș al diversității etnice și confesionale	85
Masonerie clujeană sub zodia luminilor	100
Cetate universitară sub Zodia Luminilor.....	105

Istoria Clujului (1701-1740).....	113
Perioada împăratului Joseph I.....	160
Istoria Clujului, o comoară pentru fiecare dintre noi...	
Postfață de Adrian Crivii.....	207
O istorie a Clujului pentru clujenii de azi și de mâine.	
Postfață de Tudor Sălăgean.....	215

Prefață

Apariția și succesul primului volum, în limba română, din seria I a monumentalei lucrări a lui Jakab Elek dedicată istoriei Clujului, din antichitate până la mijlocul sec. al XIX-lea, l-a motivat pe traducătorul și editorul acestei sinteze, nimeni altul decât harnicul și profesionistul cercetător Dr. Varga Attila, să persevereze în munca lui de traducere și editare critică.

Restituirea, pentru publicul românesc, a unei opere istoriografice valoroase are multiple semnificații: permite accesul specialiștilor care nu cunosc limba maghiară la o sinteză mereu actuală prin cantitatea impresionantă de informații pe care o acumulează, la o documentație copleșitoare rezultată în urma consultării de către Jakab Elek a numeroase fonduri arhivistice dintre care unele nu se mai păstrează astăzi.

Apoi, lucrarea istoricului maghiar, devenit membru al Academiei Maghiare de Științe, este una de referință în istoriografia Transilvaniei din a doua jumătate

1849, acolo unde se și termină istoria lui Jakab Elek pe durată lungă?

Decizia de a demara acest proiect foarte amplu, ocupându-mă întâi de volumul al treilea, se raportează la mai multe aspecte. Întâi de toate, acesta vizează perioada premodernă și modernă din istoria „Orașului Comoară”, un interval de timp căruia și eu i-am consacrat o bună parte a cercetărilor mele. În consecință, am pornit la drum cu ceea ce am considerat că îmi este foarte familiar. Epoca Luminilor și veacul al XIX-lea sunt segmente temporale largi din istorie pe care le-am studiat cel mai intens, ele conducându-mă, în același timp, și spre cele mai fascinante descoperiri de arhivă.

Dincolo de aceasta, realitatea că am putut rezona cu mesajul și cu stilul autorului mi-a fost de mare folos, cu precădere atunci când am încercat să înțeleg ce fel de istorie scrie, în realitate, Jakab Elek, cât de utilă mai este ea în ziua de astăzi, ce perspective ne deschide, cu ce ne poate inspira și, mai presus de toate, ce anume putem construi în peisajul istoriografic actual, pornind de la un asemenea fundament solid: istoria-cronică de mare anvergură ce readuce în prim plan date, evenimente, locuri și persoane din vremurile de altădată ale acestei urbe.

CS II Dr. Varga Attila

Studiu introductiv

Fete nevăzute ale istoriei...

Jakab Elek, după cum el însuși recunoștea nu o dată, a fost un pasionat al cercetării arhivelor și documentelor, convins fiind de aceea că, acolo, se află adevărata istorie. Fără documente – credea el – nu se poate reconstitui trecutul în amănunt, iar cine nu are trecut nu va avea nici viitor. La prima vedere, efortul autorului de a colecta, vreme de mai mulți ani, toate sursele ce puteau fi găsite și care erau în măsură să ofere informații prețioase despre oraș, mi s-a părut a fi unul titanic.

Am avut ocazia de a vedea ce fel de documente a utilizat Jakab Elek pentru a-și putea definitiva opera și, inițial, am fost puțin contrariat. Multe dintre surse le-am considerat ca fiind ne semnificative, mai ales în condițiile în care nu prezentau aspecte spectaculoase din istoria urbei. O serie de documente fac referiri la activitatea breslelor din oraș, la viața internă a școlilor sau a diferitelor instituții administrative. Utilizându-le pe toate, istoricul Clujului pare să lase impresia că îl

duce pe cititorul său într-un vast labirint din care, parcă, nimănui nu-i este sortit să mai iasă cu ușurință.

Savoarea documentelor, încărcate cu farmecul de epocă, te fură pur și simplu și parcă ele nu îți mai permit să te desprinzi de locul în care ai intrat odată cu lectura începută. Asta să fie, oare, istoria orașului pe care o propune Jakab Elek? O plimbare nesfârșită prin tot felul de instituții ori spații ce au darul de a te face să simți pulsul momentelor de atunci? Este autorul atât de pasionat/sedus de multitudinea detaliilor, încât menține, cu dificultate, firul roșu al poveștii? Preferă el, mai degrabă, să pună centrul de greutate pe informațiile care îl ajută pe cititor să empatizeze cu spațiul care i se prezintă?

Inițial, așa am fost tentat să cred că diversitatea datelor prezentate și bogăția arhivelor pe care a avut privilegiul de a le consulta l-au copleșit pe renumitul istoric. Parcurgând însă și alte lucrări de specialitate, am putut remarca acea maturitate în gândire, respectiv discernământul și echilibrul launtric cu care doar un specialist veritabil se poate mândri.

Jakab Elek, simțind valoarea temei și unicitatea surselor pe care le-a putut depista în timp, a dorit să lase posterității comori legate de trecutul orașului, presimțind, parcă, faptul că acestea vor dispărea din cauza vicisitudinii vremurilor. În plus, el a mai dorit să

lase în urma sa și un alt gen de istorie, diferit de cele deja existente.

Înainte de a fi admis, cu drepturi depline, în Academia Maghiară de Științe, el a avut șansa de a cerceta marile arhive ale Europei. A citit mult, intrând în contact cu istoriile diverselor popoare sau cu diferite relatări despre trecutul unor orașe atât din Monarhia Austro-Ungară, cât și din afara sa, remarcând că toate acestea puneau mult accent pe figurile emblematice, apreciate în comunitate, care se făcuseră remarcate și admirate în diverse conjuncturi extraordinare.

Parcurgând însă documente din cele mai variate, el a mai observat și aceea că sursele făceau trimitere și la o serie de personaje „fără chip”, aparent banale, care păreau să nu fi ieșit vreodată din cercul închis și restrâns al profesiei, respectiv al confesiunii lor.

Cu toate acestea, chiar și într-un atare cadru, ele creaseră, adesea, multă efervescență, imprimând locului, prin felul propriu de a se manifesta, unicitate și un farmec aparte. Un preot oarecare... un lucrător în atelierul unei bresle... un funcționar... un profesor dintr-un colegiu universitar... un soldat care își ducea existența zilnică în cazarma sa militară... un elev dintr-un gimnaziu etc. fiecare dintre ei era parte dintr-o

poveste mai mică ce se derula zilnic într-un anumit segment al comunității unde se simțea un anumit puls.

Reunind laolaltă toate aceste „mici povești”, autorul a fost în măsură să schițeze o radiografie completă a societății clujene din diferite intervale de timp, cititorul reușind, astfel, să traverseze multiple planuri care sunt diverse și complementare totodată: piețe publice, interioare de ateliere, câmpuri de luptă, săli de clasă, zone de apărare de pe fortificații, suburbiile orașului etc.

Aici se puteau întâlni diferite tipologii ce excelau în sfera lor de activitate. Privit prin ochii lor, Clujul părea un oraș dinamic în care zilnic se întâmpla câte ceva. Chiar și cei mai simpli oameni, al căror cuvânt nu conta, aparent, în acea dimensiune unde se conturau deciziile cu impact în comunitate, prin prezența lor de spirit, ei au reușit să-și lase amprenta asupra numeroaselor evenimente prin care a trecut urbea de-a lungul timpului.

Victoriile pe care acesta a reușit să le obțină în momente cheie, depășirea unor situații de criză generate de incendii sau alte calamități li se datorează și lor în bună măsură. Orașul a supraviețuit, adesea, prin implicarea celor mulți la care scrierile cronicarilor nu au făcut niciodată referire. Jakab Elek a înțeles că istoria unui spațiu nu poate fi completă, decât dacă observația celui care scrie străbate toate nivelele unei comunități,

oprindu-se și asupra acelor tipologii care par să nu spună multe, dar, fără prezența lor, povestea locului nu poate fi completă.

Așadar, autorul nu dorește să rateze niciun crâmpoi de emoție intensă pe care o depistează în sursele analizate, iar pentru aceasta își focalizează atenția asupra personajelor, asupra „fețelor nevăzute” ce aparțin unor categorii sociale variate. Empatizând cu ele, observându-le cum se mișcă, cum acționează în diverse ipostaze, observând maniera în care acestea comunică unele cu altele în situație limită, cititorul devine contemporan cu epoca lor, se transpune în mediul în care ele acționează zilnic, cunoscând, astfel, Clujul în multitudinea fațetelor sale. În atare mod, cel care citește devine, finalmente, parte din povestea care i se derulează în fața ochilor minții... prin urmare, ceea ce transmite el mai departe tuturor celor interesați nu este altceva decât o istorie vie din care poți cunoaște multe și poți învăța și mai multe...

O istorie utilă pentru contemporani?

În momentul în care a publicat cele trei volume, în anul 1888, Jakab Elek i-a contrariat mult pe contemporanii săi. Până atunci, nimeni nu se mai încumetase să elaboreze o analiză atât de amplă și de bine documentată. Costurile publicării au fost mari, motiv pentru care și prețul achiziționării „trilogiei Clujului” a fost unul pe măsură. Chiar dacă, la ora respectivă, lucrarea în sine nu a beneficiat de o largă publicitate, impactul său în mediile culturale și academice a fost unul foarte mare.

Autorul dovedise faptul că parcursese tot ceea ce se putea găsi legat de această temă și, mai presus de toate, nu se poticnise în fața barierelor etnice și confesionale. Pentru a-și putea definitiva anevoioasa-i muncă de documentare, el a vizitat arhive laice și ecleziastice, surse maghiare, germane, latinești și românești, confirmând, încă o dată, dacă mai era nevoie, că el era unul din cei mai buni specialiști în paleografie la ora respectivă.

Printr-o asemenea diversitate de surse, la care a făcut apel, Jakab Elek a dorit să transmită contemporanilor, dar și posterității, un mesaj foarte clar în legătură cu datoria fundamentală pe care trebuie să o

aibă un istoric vis-à-vis de meseria sa, dar, în același timp, și o frumoasă lecție de echilibru.

Legat de obligația principală a muncii de istoric, el a vrut să sublinieze că, atunci când acesta se pune la masă pentru a scrie, trebuie să uite de prejudecăți sau patimi, tocmai pentru a avea deschiderea necesară care să-i permită să viziteze lumi diverse în ideea de a pătrunde, cu adevărat, spiritul transilvan.

Jakab Elek a înțeles foarte bine că orașul Cluj, la fel ca și provincia în marele său ansamblu, reprezintă un spațiu multi-etnic și multi-confesional, iar aceasta trebuie să se reflecte în demersul oricărui istoric care dorește să se aplece, cu adevărat, asupra trecutului acestor meleaguri. În consecință, el a considerat că nu poate fi cu puțință ca o lucrare de amploare precum *Istoria Clujului* să fie elaborată într-o manieră subiectivă, utilizându-se doar anumite surse în detrimentul altora. A fost și motivul pentru care Jakab Elek s-a distins ca fiind istoricul maghiar ce a cunoscut cel mai bine arhivele românești, la fel ca și pe cele ale celorlalte naționalități ce conviețuiau laolaltă în Cluj și Transilvania.

El a analizat, cu atenție, toate aceste izvoare istorice primare, inedite în proporție covârșitoare, a simțit farmecul limbii, iar prin aceasta a reușit să

simpatizeze mai mult cu cultura poporului ce elaborase sursele respective.

Făcând aceasta, el a lăsat contemporanilor, dar și posterității, o frumoasă lecție de viață și de echilibru deopotrivă: dacă te apropii de cultura celor care trăiesc lângă tine și simpatizezi cu aceștia dobândești, cu adevărat, foarte multe, perspectivele tale devin mai largi, iar în acest mod ajungi, inevitabil, să fii mai tolerant, mai bun și mai deschis la diversitatea din jur. Este singura cale de a înțelege și de a empatiza, realmente, cu spiritul și istoria locurilor...

Istoricul „punților de legătură” și arta de a lucra cu documentele...

În momentul în care a decis să elaboreze o istorie complexă a „Orașului Comoară”, Jakab Elek a înțeles faptul că, pentru a reuși în demersul său, el are nevoie nu doar de un material documentar bine sistematizat, cât și de o anumită viziune, respectiv un anume fel de a fi. Cele aproape două decenii, în care și-a concentrat atenția asupra acestei lucrări de amploare, au reprezentat o experiență remarcabilă grație căreia a învățat să fie mai flexibil în gândire și mult mai dispus să accepte din tot ceea ce îi oferea viața în fiecare zi.

Scriind o altă lucrare de mari dimensiuni despre românii de pe Pământul Craiesc, Jakab Elek a realizat cât de important este să scrii sine ira et studio și, mai presus de toate, cât de mult contează să știi să respecti adevărul, prezentându-l așa cum a fost el și nu în funcție de așteptările altora.

Fiind singurul academician maghiar din a doua jumătate a veacului al XIX-lea care a beneficiat de onoarea de a fi devenit membru de onoare al